

Cmentarne tajemnice

Autor: Agnieszka Bogucka

Na cmentarz karaïmski nie chodzi się w soboty oraz po zachodzie słońca. Kościół prawosławny nie dopuszcza kremacji, a na kirkucie oznaką oddania szacunku zmarłemu jest położenie na grobie kamyka.

Tot sind nicht die Gestorbenen. Tot sind nur die Vergessenen. Martwi nie są ci, którzy umarli. Martwi są ci, o których zapomniano

Inskrypcja z nagrobka na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Ładach, gm. Iłów.1

Listopad idzie w parze z deszczem i melancholią. Refleksje o przemijaniu są nieodłączne, gdy obserwujemy przyrodę wchodzącą w fazę zimowego uśpienia. Czy dlatego pierwszego dnia tego jesiennego miesiąca Kościół Rzymskokatolicki obchodzi dzień Wszystkich Świętych?

Początkowo święto było obchodzone 13 maja, a modlitwą czczono pamięć wszystkich męczenników za wiarę chrześcijańską. Świętowanie 1 listopada w Rzymie rozpoczęto najprawdopodobniej w roku 741. Papież Grzegorz III ufundował wówczas oratorium (kaplicę do modlitwy) w bazylice pw. św. Piotra, a w dokumencie fundacyjnym polecił odprawiać tam modlitwy do Wszystkich Świętych właśnie 1 listopada. W 835 r. papież Grzegorz IV wprowadził obowiązkowe obchody uroczystości w całym cesarstwie.

Polska tradycja tłumnego odwiedzania cmentarzy jest unikatowym zwyczajem w skali Europy. Ale rodacy innych wyznań również mają tu swoje nekropolie. Czasami są symbolem burzliwych losów narodów, czasem ostatnim śladem po świecie, którego już nie ma. Czym się różnią nekropolie różnych wyznań?

Cmentarz prawosławny

W tradycji prawosławnej na grobie zmarłego jest ustawiany krzyż nagrobny. Po pogrzebie rodzina stawia kamienny pomnik, którego głównym elementem powinien być krzyż. Przed sprawowaniem pierwszej panichidy (krótkiego nabożeństwa za zmarłego) przy nowym pomniku, kapłan dokonuje poświęcenia krzyża nagrobnego. Kościół prawosławny nie dopuszcza kremacji, ponieważ jest ona sprzeczna z nauką Kościoła o człowieku. Dniem szczególnej pamięci o zmarłych jest Radonica, obchodzona dziewiątego dnia po Wielkanocy. Tego dnia wierni odwiedzają groby swoich bliskich i modlą się o ich zbawienie. Na cmentarzu powinno się przynieść ze sobą malowane jajka i inne wielkanocne potrawy. Tam też odprawia się zaduszkowy posiłek, a część przygotowanych potraw oddaje

się ubogim na modlitwę w intencji duszy zmarłego.

Cmentarz ewangelicko-augsburski (luterkański)

Luteranie (podobnie jak wszyscy protestanci) nie modlą się za dusze zmarłych. Ludzka modlitwa nie jest w stanie zmienić sytuacji zmarłego. Nie obchodzi się też Dnia Zadusznego. Nie uznają istnienia czyśćca (brak o nim wzmianki w Piśmie Świętym), odrzucają instytucję tzw. mszy za zmarłych. W tradycji luterkańskiej nie ma zwyczaju zapalania świecy czy znicza „za duszę zmarłego”. Jeśli zapalają znicze na grobach (nie we wszystkich regionach Polski jest to praktykowane), to tylko dla uczczenia pamięci, ale bez intencji modlitewnej. Na nagrobkach można znaleźć cytaty biblijne nawiązujące do zmartwychwstania, nadziei czy też zaufania Bogu. Czasem umieszczane są też fragmenty luterkańskich pieśni. Zmarłych wspomina się w ostatnią niedzielę roku kościelnego, tak zwaną Niedzielę Wieczności (koniec listopada). W Polsce luteranie odwiedzają groby bliskich także 1 listopada, gdy obchodzona jest Pamiątka Umarłych.

Jednym z wyjątkowych cmentarzy ewangelicko-augsburskich jest ten w Wiączemnie Polskim. To jeden z 3 elementów (obok kościoła z 1935 r. i szkoły z 1901 r.) w strukturze Skansenu Osadnictwa Nadwiślańskiego zachowanych in situ. W ramach projektu rozbudowy skansenu, poza uporządkowaniem tego terenu, została przeniesiona brama cmentarna, która po latach wróciła na swoje miejsce. Zinventaryzowane zostały zachowane nagrobki. Znalezione ich około 40, co prawda w różnym stanie zachowania, jednak na większości udało się odczytać dane pochowanych tu zmarłych. Najstarsze zachowane nagrobki pochodzą z II połowy XIX w.

Cmentarz katolicki

W polskiej tradycji na cmentarzu należy zachować spokój i ciszę. Zachowuje się powagę i skupienie. Katolicy wizytę przy grobie rozpoczynają i kończą krótką, cichą modlitwą lub przynajmniej znakiem krzyża. W katolickiej tradycji nie ma dni, w których nie należy odwiedzać cmentarzy. Na cmentarz nie wprowadza się zwierząt, nie pali się tu papierosów, nie spożywa posiłków. Groby zmarłych odwiedzane są tak często, jak to możliwe. Zwykle w dni ważne dla zmarłego (rocznice śmierci, urodziny, imieniny, dzień matki, ojca) oraz w czasie Wielkanocy i Bożego Narodzenia.

Cmentarz tatarski (mizar)

To w islamie miejsce szczególne, gdzie powinien panować spokój i cisza. Nawet w czasie pogrzebu zaleca się, oczywiście na ile jest to możliwe, by przeżywać rozstanie z bliskimi w sposób jak najbardziej powściągliwy, chociaż wiadomo, że śmierć każdej osoby wiąże się z ogromnym smutkiem i rozżaleniem. Na grobie nie wolno siadać ani stawać. Można składać kwiaty i wieńce, ale palenie zniczy jest niezalecane, gdyż symbolizuje coś przemijającego oraz kojarzone jest z ogniem piekielnym. Z modlitw zalecana jest recytacja sury Jasin oraz Almulk. Tatarzy odmawiają tzw. modlitwę Salam, przykładając rękę do grobu.

Cmentarz karaimski

Karaimizm: religia wywodząca się z judaizmu.2

Dzień wspominania zmarłych obchodzony jest podczas postu dziewiątego dnia miesiąca Jaz-aj (czerwiec–lipiec). W trakcie modłów na cmentarzu recytowana jest elegia upamiętniająca ofiary epidemii dżumy w 1710 r., a następnie odmawiane są modlitwy za poszczególnych zmarłych i ich przodków. Na cmentarz karaimski nie chodzi się w soboty oraz po zachodzie słońca. Na cmentarzu należy przebywać z nakrytą głową (dotyczy to mężczyzn i kobiet). Odwiedzając mogiły, przyklęka się i dotyka nagrobka przez chusteczkę. Należy unikać kontaktu fizycznego z innymi osobami, dlatego – co ważne – nie wita się, nie podaje się ręki i nie ściska nawet przy składaniu kondolencji. Z cmentarza nie wolno niczego zabierać. Jeśli przyszło się na cmentarz na pogrzeb, nie odwiedza się innych grobów. Jedyne czynny cmentarz karaimski w Polsce znajduje się w Warszawie, obecnie jest tam około 80 nagrobków.

Cmentarz żydowski (kirkut)

Tradycyjną formą oznaczenia grobu jest stela, powszechnie nazywana macewą (hebr. pomnik), stawiana nad głową zmarłego, najczęściej zwrócona licem w kierunku Ziemi Izraela, z inskrypcją w języku hebrajskim. Ciało jest chowane w grobie ziemnym. Nie

stosuje się pochówków np. w kryptach lub sarkofagach oraz kremacji. Oznaką oddania szacunku zmarłemu jest położenie na grobie kamyka. W ostatnich dekadach coraz częściej na nagrobkach widuje się kwiaty i znicze, nie jest to jednak tradycyjny zwyczaj żydowski.

O istocie cmentarza stanowi fakt obecności prochów zmarłych. Jeśli nawet w wyniku zniszczeń na powierzchni nie ma nagrobków, teren jest nadal traktowany jako nekropolia. Według tradycji żydowskiej nagrobki należą do zmarłych i dlatego, jeśli wskutek dewastacji nie znajdują się na cmentarzu, powinny być przywrócone na miejsce, z którego pochodzą. Nie zezwala się jednak na ponowne ustawianie macew w sposób naśladujący ich pierwotne ustawienie, czyli sugerujący, że stoją one na rzeczywistym, pierwotnym miejscu pochówku. Nie należy odkopywać, podnosić czy ponownie ustawiać znajdujących się na cmentarzu płyt nagrobnych, które uległy przewróceniu, zarośnięciu czy też wchłonięciu w ziemię.

Tekst pochodzi z poradnika „Godność nie umiera”, opracowanego przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Inicjatywę Społeczną (Nie)zapomniane Cmentarze, Warszawa 2020.

[Nagrobki z początku ubiegłego stulecia nie są rzadkością na cmentarzu prawosławnym przy ul. Wolskiej](#)

[Fot. Agnieszka Bogucka](#)

[Pomniki prawosławnych mogił zachwycają swoją architekturą](#)

[Fot. Agnieszka Bogucka](#)

Helmut Neitsch potomek osadników olenderskich na cmentarzu w Wiączeminie Polskim, gdzie w 1942 r. pochowana została jego matk

Fot. Magdalena Lica-Kaczan

Na wiączemińskim cmentarzu znajduje się około 40 nagrobków

Fot. Magdalena Lica-Kaczan

Tradycyjnie odwiedza się zmarłych przynajmniej raz w roku 1 listopada w Dniu Wszystkich Świętych lub 2 listopada w Dniu Zadusznym

Fot. Dariusz Ossowski

Muzułmański cmentarz tatarski w Warszawie wchodzi w skład zabytkowego zespołu nekropolii na Powązkach

Fot. Jan Kucharzyk/EASTNEWS

na cmentarzu karaimskim zachowały się dwa nagrobki z okresu sprzed I wojny światowej

Fot. Agnieszka Bogucka

Według tradycji żydowskiej zarośniętych, bądź przewróconych macew nie należy podnosić

Fot. Urszula Sabak

[Samorząd Mazowsza wspiera odnowę zabytków. Do tej pory dofinansowanie uzyskało 75 inwestycji z różnych zakątków regionu, a przyznana pomoc z UE przekroczyła 176 mln zł. To olbrzymie wsparcie zarówno dla obiektów sakralnych, jak i nekropolii. Skorzysta z nie m.in. parafia pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Ostrołęce.](#)

[Fot. arch. UMWM](#)

UWAGA

Informacje opublikowane przed 1 stycznia 2021 r. dostępne są na stronie archiwum.mazovia.pl